

Wojciech Góralski

Przedmiot intencji wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa w świecie nowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej

---

Ius Matrimoniale 4 (10), 95-105

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Wojciech Góralski

Przedmiot intencji wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa w świetle nowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej

Obok jedności, do istotnych przymiotów małżeństwa należy nierozzerwalność (kan.1056 kpk). Wzajemne bowiem oddanie się sobie dwóch osób, a także dobro dzieci wymagają nie tylko pełnej wierności małżonków, ale także nierozzerwalnej ich więzi¹. Już sama miłość małżeńska, z natury swojej dąży do ciągłego trwania, które to dążenie umacnia sakrament małżeństwa².

„Zakorzeniona w osobowym i całkowitym obdarowaniu się małżonków i wymagana dla dobra dzieci nierozzerwalność małżeństwa, czytamy w adhortacji apostołskiej papieża Jana Pawła II „Familiaris consortio” z 22 XI 1981 r., znajduje swą ostateczną prawdę w zamyśle Bożym wyrażonym w Objawieniu: Bóg chce nierozzerwalności małżeństwa i daje ją jako owoc, jako znak i wymóg miłości absolutnie wiernej, którą On darzy człowieka i którą Chrystus Pan żywi dla swego Kościoła”³. Katechizm Kościoła Katolickiego stwierdza: „Węzeł małżeński, wynikający z wolnego, ludzkiego aktu małżonków i dopełnienia małżeństwa jest odtąd rzeczywistością nieodwołalną i daje początek przymierzcu zagwarantowanemu wiernością Boga”⁴.

Nierozzerwalność małżeństwa, określana w tradycji kanonicznej – sięgającej czasów św. Augustyna – jako *bonum sacramenti*,⁵ z racji sakramentu nabiera w małżeństwie chrześcijańskim szczególnej mocy (kan.1056 kpk), tak iż małżeństwo ważne zawarte i dopełnione nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą, oprócz śmierci (kan. 1141 kpk). Pomiedzy nierozzerwalnością i sakramentalnością małżeństwa istnieje szczególna relacja o cha-

¹ Zob. konstytucja „Gaudium et spes” n. 48.

² Zob. dec. c. Pucci z 31 III 1965 r. SRRDec. 57:1965 s. 241; dec. c. Bruno z 27 I 1978 r. RRDec. 70:1978 s. 53; dec. c. Colagiovanni z 22 VII 1989 r. RRDec. 81: 1989 s. 518; dec. c. Stankiewicz z 27 X 1995 r. „Monitor Ecclesiasticus” 122:1997 nr 3-4, s. 346-347.

³ Adhortacja apostołska „Familiaris consortio” n. 20.

⁴ Katechizm Kościoła Katolickiego n.1640.

⁵ „In Sacramento autem [attenditur], ut coniugium non separatur, et dimissus aut dimissa, nec causa prolis, alteri coniungatur”. S. Augustinus. De Gen. ad litt. IX, 7,12.

rakterze konstytutywnym. Nerozerwalność ułatwia poznanie sakramentalności małżeństwa chrześcijańskiego, ta ostatnia zaś stanowi teologicznie ostateczny, choć nie jedyny, fundament nerozerwalności małżeństwa⁶. Małżeństwo jest wszak nerozerwalne z samego prawa naturalnego, choć dyskutuje się nad tym, czy wynika to z jego zasad pierwszorzędných, czy tylko drugorzędnych⁷.

Skoro zatem nerozerwalność jest właściwa i istotna dla każdego ważnie zawartego małżeństwa⁸ stanowiąc jego istotne dobro, zwane dobrem sakramentu i będąc jego istotnym przymiotem, to konsekwentnie należy przyjąć, iż nie można ważnie zawrzeć małżeństwa, jeśli wyklucza się jego nerozerwalność⁹. Nic też dziwnego, że prawodawca kościelny odnosząc się do samego prawa naturalnego stwierdził w kan.1086 § 2 kpk z 1917 r., a następnie w kan.1101 § 2 kpk z 1983 r., iż gdy jedna ze stron lub obydwie, pozytywnym aktem woli wyklucza jakiś istotny przymiot małżeństwa (a więc jedność lub nerozerwalność), nieważnie zawiera małżeństwo¹⁰.

Ponieważ – jak podkreśla św. Tomasz z Akwinu – nerozerwalność należy do istoty małżeństwa *secundum se*, a nie tylko *in suis principiis* (tak jak pozostałe dobra małżeńskie: jedności i potomstwa)¹¹, w myśl utrwalonego i powszechnie panującego w orzecznictwie Roty Rzymskiej poglądu, nie przyjmuje się rozróżnienia, powodującego odmienne skutki prawne, pomiędzy obowiązkiem zachowania nerozerwalności i wypełnieniem tego obowiązku. Małżeństwo jest więc nieważne nie tylko na skutek intencji nie zobowiązania się co do nerozerwalności, lecz także nie zachowania jej¹².

⁶ Międzynarodowa Komisja Teologiczna (sesja z 1977 r.). Propositiones de quibusdam questionibus doctrinalibus ad matrimonium christianum pertinentibus. „Gregorianum” 59:1978 s. 457.

⁷ Zob. L. Ligier. Il matrimonio: questioni teologiche e pastorali. Roma 1988 s.180.

⁸ Zob. Katechizm Kościoła Katolickiego n.1664.

⁹ Dec. c. Stankiewicz z 27 X 1995 r., jw. s. 349.

¹⁰ Taką samą normę zawiera kan. 824 § 2 kkKośc. Wsch.

¹¹ S. Thomas. In IV Sent. dist. 31, q.1 a, 1.

¹² „Quoniam indissolubilitas matrimonialis, seu bonum sacramenti, ad coniugii essentiam pertinet „secundum se” et non solum „in suis principiis” (S. Thomas, In IV Sent., dist. 31, q. 1 a, 1), eius exclusio, communi constantique iurisprudencia Nostri Fori probante, nullam patitur distinctionem, diversos effectus iuridicos efficientem, inter obligationem servandi indissolubilitatem eiusque adimpletionem seu executionem. Quare matrimonium irritum reddit non solum intentio non se obligandi quoad indissolubilitatem, verum etiam intentio non servandi eam. Qui enim matrimonium quomodocumque solubile celebrare intendit, eo ipso respuit matrimonium verum, quod suapte natura indissolubile est, ideoque invalide contrahit”. Dec. c. Stankiewicz z 27 X 1995 r., jw. s. 349.

Mając na względzie określony w kan. 1057 § 2 kpk przedmiot zgody małżeńskiej należy powiedzieć, że *exclusio boni sacramenti* ma miejsce wówczas, gdy jedna ze stron (lub obydwie) pozytywnym aktem woli wyklucza przekazanie siebie i przyjęcie współkontrahenta dla ustanowienia – *in perpetuum* – wspólnoty całego życia, która stanowi istotę przymierza małżeńskiego (kan.1055 i kan.1057 § 2kp¹³).

Jakkolwiek przedmiotem aktu symulacji, o której mowa, pozostaje zawsze nierozdzielność małżeństwa, to jednak w wielu przypadkach intencja domniemanego (lub rzeczywistego) symulanta kieruje się bezpośrednio ku innemu obiektowi. Może nim być m.in. rozwód cywilny, zaskarżenie małżeństwa o nieważność czy też zawarcie małżeństwa rozwiązalnego. Powstaje więc pytanie, czy intencja nupturienta ukierunkowana ku tego rodzaju bytom prawnym jest równoznaczna z intencją wykluczenia nierozdzielności.

1. Intencja zwrócenia się o rozwód cywilny

W upowszechniającej się mentalności prorozwodowej, także małżonkowie katolicy wnoszą sprawy do sądów państwowych o rozwód cywilny. Co więcej, zawierając małżeństwo kanoniczne żywią niejednokrotnie intencję uzyskania wspomnianego rozwodu, gdy zajdą okoliczności nie sprzyjające trwaniu w zawieranym związku. Czy zatem postanowienie ucieknięcia się do rozwodu cywilnego jest równoznaczne z wykluczeniem *bonum sacramenti*?

Według dawnego orzecznictwa rotalnego, intencja wzięcia rozwodu cywilnego nie powoduje nieważności zgody małżeńskiej, zwłaszcza gdy chodzi o katolików. Tak np. w orzeczeniu c. Solieri z 16 VII 1927 r. stwierdza się, że wspomniana intencja nie czyni małżeństwa nieważnym, gdyż rozwód cywilny nie dotyka węzła małżeńskiego, znajdującego swoje źródło w prawie Bożym¹⁴. W nowszej natomiast jurysprudencji Roty Rzym-

---

¹³ „Inde dici potest exclusionem boni sacramenti effectum suum exserere, si alterutra vel utraque pars deliberato voluntatis acta respuat <suiipsius traditionem alteriusque acceptationem ad constituendum in perpetuum [podkr. w tekście] illud totius vitae consortium in quo iure dicitur esse reponitur essentia coniugalis foederis (cf. can.1055 cum can.1057 § 2>”. Dec. c. Serrano Ruiz z 27 I 1984 r. RRDec. 76: 1984 s. 56.

¹⁴ „Voluntas itaque faciendi divortium non reddit nullum matrimonium, quia civile divortium vinculum matrimoniale, quod iure divino innititur, non tangit. Si quis proinde dum contrahit matrimonium, divortium civile sibi reservat, in casu quo matrimonium malum exitum habeat, non statim dicendum est eum nulliter contraxisse”. SRRDec.19:1927 s. 30; Zob. także dec. c. Pecorari z 21 XII 1937 r. SRRDec.29:1937 s. 774; Dec. c. Mannucci z 10 VIII 1929 r. SRRDec. 21:1929 s. 427.

skiej zauważa się ważne rozróżnienie pomiędzy sytuacjami, w których – w myśl ustawodawstwa świeckiego – wyrok rozwodowy przesądza jednocześnie o rozwiązaniu węzła małżeństwa religijnego uznawanego przez to ustawodawstwo, a sytuacjami, w których małżeństwo kanoniczne nie jest uznawane przez państwo, bądź też jest uznawane, lecz rozwód cywilny nie osiąga w stosunku do niego żadnych skutków. Otóż w sytuacji pierwszej przyjmuje się, że nupturient żywiący – absolutnie lub hipotetycznie – intencję uzyskania rozwodu, generalnie zamierza uwolnić się tak od węzła cywilnego jak i kanonicznego. Niekiedy jednak zamierza złamać jedynie węzeł cywilny, z zachowaniem kanonicznego, którym czuje się związany w swoim sumieniu. Oznacza to, że w tym ostatnim przypadku nie następuje wykluczenie nierozzerwalności. Gdy chodzi o sytuację drugą, to intencja otrzymania rozwodu cywilnego nie rzutuje na węzeł powstały w wyniku małżeństwa kanonicznego¹⁵.

W nowszym orzecznictwie rotalnym, jak zauważa A. Stankiewicz, po większej części przyjmuje się domniemanie, w myśl którego postanowienie otrzymania rozwodu świadczy o wykluczeniu nierozzerwalności¹⁶. Domniemanie to było zresztą przyjmowane również przez niektórych audytorów okresu znacznie wcześniejszego, m.in. w orzeczeniu c. Massimi z 30 XII 1927 r.¹⁷ W latach sześćdziesiątych i kolejnych zapadło w Rocie Rzymskiej wiele wyroków, w których akcentuje się to domniemanie. Tak np. w orzeczeniu c. Rogers z 26 VI i 1969 r. czytamy: „Według doktryny i orzecznictwa należy przyjąć, że nupturienti, także katolicy, którzy mają intencję rozwiedzenia się, zastrzegają sobie prawo odzyskania prawdziwej i pełnej wolności, tj. rozwiązania węzła małżeńskiego”¹⁸. Podobnie w wyroku Fiore z 26 II 1973 r. ponens stwierdza, że judykatura wymienionego trybunału bezpiecznie przyjmuje, iż żywienie przez kontrahenta intencji ucieknięcia się do rozwodu cywilnego w przypadku złego ułożenia

¹⁵ Zob. dec. c. Pinto z 27 I 1972 r. (nicopublik.) n. 2 (odnośny jej fragment przytacza A. Stankiewicz (De iurisprudentia recentiore circa simulationem totalem et partialem. Romae 1989 s. 34).

¹⁶ „Proprea iurisprudentia recentior plerumque admittit *praesumptionem* [podkr. w tekście] de exclusa indissolubilitate ex proposito divortiantium”. De iurisprudentia rotali recentiore circa simulationem totalem et partialem (cc. 1101, §2; 824 § 2 CCEO). „Monitor Ecclesiasticus” 122:1997 nr 3-4, s. 441.

¹⁷ „Pradesumendum est enim, donec contrarium probetur, contrahentem, qui positivo voluntatis actu civile divortium intendit, hoc ipso velle facultatem sibi servare discendendi a comparte, ita ut aliud valeat matrimonium inire. Quod est indissolubilitatem matrimonii excludere”. Dec. c. Massimi z 30 XII 1927 r. SRRDec. 19:1927 s. 549; Zob. także dec. c. Staffa z 6 X 1950 r. SRRDec. 42:1950 s. 567.

¹⁸ „Iuxta doctrinam et iurisprudentiam tenendum est nupturientes, etiam catholicos, qui intentionem divortiantium habent, sibi reservasse facultatem recuperandi veram et plenam libertatem [...], seu obtinendi solutionem vinculi coniugalium”. RRDec. 61:1969 s. 672.

się spraw w zawierającym związku rodzi domniemanie o wykluczeniu tym samym nierozdzielności węzła małżeńskiego¹⁹.

Należy jednak powiedzieć, że w szeregu orzeczeń rotalnych okresu najnowszego przyjmuje się, że intencja uzyskania rozwodu cywilnego nie ma znaczenia na forum kanonicznym. Takie stanowisko widać m.in. w orzeczeniu c. Ewers z 26 VII 1980 r. Ponens stwierdza, że przyjmowane w Rocie Rzymskiej domniemanie o wykluczeniu nierozdzielności małżeństwa – budowane na podstawie intencji nupturienta uzyskania rozwodu cywilnego – nie jest w pełni zasadne²⁰. Podobne stanowisko zajmuje Serrano w wyroku z 22 VI 199 r.²¹

W orzecznictwie rotalnym reprezentowana jest opinia, w myśl której wola wzięcia rozwodu dla osiągnięcia skutków cywilnych (separacji) może z powodzeniem współistnieć z wolą utrzymania *in perpetuum* węzła małżeńskiego. W orzeczeniu c. Bonet z 4 II 1957 r., dość często powoływanym w najnowszych wyrokach, stwierdza się, że choć w przypadku intencji uzyskania rozwodu cywilnego możliwe jest ograniczenie przez nupturienta zgody małżeńskiej w odniesieniu do nierozdzielności małżeństwa, to jednak nie należy tego zbyt łatwo przyjmować bez należytego udowodnienia, często bowiem katolicy zamierzają otrzymać separację, a nawet rozwód cywilny nie zamierzając bynajmniej ograniczenia nierozdzielności węzła małżeńskiego²². Podobne stanowisko zostało wyrażone w orzeczeniu c. Stankiewicz z 27 V 1994 r. Znany ponens rotalny zauważa w nim, że jakkolwiek postanowienie otrzymania rozwodu cywilnego nie może być lekceważone na forum kanonicznym, to jednak nie powinno prowadzić do przedwczesnego, a tym bardziej automatycznego, bez wnikięcia w okoliczności sprawy, uznania takiej intencji za równoznaczną z wykluczeniem nierozdzielności węzła małżeńskiego. Nie należy wszak wątpić, dodaje ponens, że postanowienie

¹⁹ „[...] pacificum est in iurisprudentia nostra contrahentem qui intentionem in nuptiis foverit petendi divortium si res male cesserint, in dissolubilitatem vinculi eo ipso exclusisse praesumi”. SRRDec. 45: 1973 s. 149; Zob. także dec. c. Colagiovanni z 17 I 1984 r. RRDDec. 76:1984 s.19.

²⁰ „Eiusmodi praesumptio iam subadit denegationem perpetuitatis vinculi: quod, e contra, in ficta superius hypothesis, adhuc superest probandum”. RRDDec. 77: 1980 s. 539.

²¹ „Quamobrem sola divortianti intentione, etiam rationali, qua causa subiectiva etsi illegitimum inducente effectum, motivo suffulta, non iam dicendum est quempiam indissolubilitatem respuisse”. RRDDec. 82:1990 s.546.

²² „Iamvero hoc in casu quamvis possibilis sit limitatio consensus a baptisato ad indissolubilitatem quod attinet, tamen probari debet nec facile admittitur; frequenter enim catholici intendunt separationem obtinere, quid tamen intendant limitare perennitatem vinculi quod perpetuum sciunt”. SRRDec. 49:1957 s. 75.

uzyskania rozwodu cywilnego może występować jednocześnie z wolą związania się nierozzerwalnym węzłem²³. W każdym przypadku, nadmieniana się w wyroku, należy dociekać nad tym, jakie postanowienie powziął nupturient pragnąc rozwodu cywilnego – zabezpieczenia w ten sposób własnych praw wobec władzy świeckiej, czy raczej odzyskania pełnej wolności tak na forum świeckim, jak i kanonicznym²⁴. Ocena tego rodzaju zamysłu powinna uwzględniać nie tylko znaczenie wypowiedzianych słów, lecz także elementy subiektywne kontrahenta: mentalność, sposób postępowania, cechy charakteru, wychowanie oraz praktykę życia chrześcijańskiego, czyli zdolność pomiędzy zamierzonym wyborem stanu życia a odrzucaną lub wyznawaną wiarą²⁵.

Na uwagę zasługuje następujący fragment wyroku c. Huber z 16 VI 1994 r.: „Tam, gdzie strony lub świadkowie używają słowa <rozwód>, sędzia powinien zachować roztropność. Na podstawie wymienionego słowa nie można żadną miarą wyciągać wniosku o pozytywnym akcie woli przeciwko nierozzerwalności. Na forum bowiem kanonicznym termin <rozwód> nie posiada znaczenia dokładnie określonego. Dlatego też, w konkretnym przypadku należy zawsze dociekać, w jakim sensie słowo to jest używane: czy chodzi o wolę zerwania życia małżeńskiego, czy o wolę odzyskania dla innych wolności, czy też o wolę rozwiązania węzła małżeńskiego²⁶”.

Wypada zauważyć, iż na rzecz postulatu o ostrożnym formułowaniu na forum kanonicznym sądu – w przedmiocie oceny postanowienia nupturienta wzięcia rozwodu – przemawia Katechizm Kościoła Katolickiego. Czytamy tutaj bowiem: „Jeśli rozwód cywilny pozostaje jedynym możliwym sposobem zapewnienia pewnych legalnych uprawnień, jak

²³ „Quamquam propositum captandi divortium civile tamquam nullius momenti ac ponderis abiudicari non potest, alia ex parte evitari debet eiusdem festinata supercaestimatio, ne quadam automata ratione ac sine ulla circumstantiarum ponderatione, sicut interdum obvenit, fortior suscepto consilio recuperandi plenam libertatem ab omni vinculo agnoscatur. Dubitandum enim non est, quin propositum utendi divortio civili interdum licite componi possit cum voluntate sese ligandi vinculo perpetuo”. „Monitor Ecclesiasticus” 122:1997 nr 1 s. 56.

²⁴ „Singulis in casibus inquirendum est quidnam nupturiens propositum capiens divertentem facere intenderit, hoc est statueritne modo tutari iura sua coram auctoritate civili, an potius plenam libertatem recuperare voluerit in foro civili et canonico”. Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ „Ubi partes vel testes verbo <divortium> utantur, iudex caute procedat. Nullo modo ex veráo usitato ad positivum voluntatis actum contra indissolubilitatem concludere licet. Nam in campo canonico xox <divortium> significationem accurate circumscriptam non habet. Quam ob rem, in casu concreto semper investigandum est, quo sensu vox adhibeatur, utrum agatur de voluntate vitam coniugalem disruptendi, an de voluntate libertatem pro aliis vindicandi, an de voluntate vinculum matrimoniale rescindendi”. RRDec. 8b:1994 s. 326.

troska o dzieci lub ochrona majątku, może być tolerowany, tak jednak by nie stanowił winy moralnej²⁷”.

2. Intencja zwrócenia się o sądowe stwierdzenie nieważności małżeństwa

Inny problem nastęrcza sytuacja, w której nupturient postanawia zwrócić się – w przypadku nie ułożenia się w sposób właściwy życia małżeńskiego – o odpowiednie rozstrzygnięcie do sądu kościelnego. I tutaj opinia wśród audytorów rotalnych nie jest jednomyślna. Nie brak orzeczeń, w myśl których wspomniana intencja przemawia za wykluczeniem nierozelwalności²⁸. W wielu jednak wyrokach utrzymuje się, że zarówno intencja zwrócenia się o dyspensę (od małżeństwa niedopełnionego), jak i intencja odniesienia się do trybunału kościelnego o stwierdzenie nieważności umowy małżeńskiej, nie oznaczają *per se* wykluczenia nierozelwalności, chodzi bowiem o środki dopuszczalne przez prawo, którymi wolno się posługiwać. Takie stanowisko wyraża m.in. orzeczenie rotalne c. Lefebvre z 15 IV 1972 r.²⁹ W wyroku z kolei c. Defilippi z 7 VII 1994 r. podkreśla się, że tego rodzaju intencja niekoniecznie oznacza pozytywny akt woli wykluczenia nierozelwalności małżeństwa, zwłaszcza gdy chodzi o osobę religijną³⁰.

Znaczące wydaje się następujące stwierdzenie A. Stankiewicza, w którym nawiązuje do opinii Cappello: „Intencji otrzymania w sposób uprawniony roz-

---

²⁷ N. 23 83. *Katechizm* uważa jednocześnie rozwód za poważne uchybienie prawu naturalnemu i obrazę Przymierza zbawienia, którego znakiem jest małżeństwo sakramentalne. Zob. tamże n. 23 84; Zob także A. Stankiewicz. *De iurisprudencia rotali recentiore circa simulationem totalem et partialem* (cc. 1101, §2 CIC; 824, § 2 CCEO), jw., s. 442-443.

²⁸ Zob. dec. c. Pinto z 1 VII 1977 r. (nicopublik.) n. 4 (odnośny jej fragment przytacza A. Stankiewicz (*De iurisprudencia rotali recentiore circa simulationem totalem et partialem* (cc. 1101, § 2 CIC; 824, § 2 CCEO), jw. s. 443).

²⁹ „Intentio recurrendi ad dispensationem, sicut et intentio sibi reservandi ius ad matrimonium accusandum nullitatis, non inducunt de se saltem matrimonii nullitatem propter exclusam perpetuitatem, cum agatur de mediis ipso iure admissis, quibus uti licitum est verificatis conditionibus requisitis” (niepublik.) n. 4 (fragment ten przytacza A. Stankiewicz. Tamże).

³⁰ „Attamen Iudices subsignati animadvertunt plerumque indicium certum non haberi exclusionis boni sacramenti quando assertis simulans, nullo modo considerata hypothesi recurrendi ad divortium uti aiunt civile, sibi proponit recursum ad Tribunal Ecclesiasticum «si res non bene cedant, praesertim si ipse doctrinam Ecclesiae de matrimonio sequitur, religiose vivit et in notione degit in qua mens divorcistica profunde penetravit mores. Nam simulatio consensus est obiective gravis iniuria sacramento et Ecclesiae: ideo quomodo fieri possit ut quis, dum contumeliose agit contra Ecclesiam, eadem tempore sibi proponat recurrendi ad ministerium eiusdem Ecclesiae”? RRDec. 86:1994 s. 415.

wiązania węzła małżeńskiego, tj. zawarcia małżeństwa nierozzerwalnego, które jednak – być może – zostanie rozwiązane przez prawowitą władzę, nie należy utożsamiać z zastrzeżeniem sobie prawa odniesienia się do sędziów kościelnych, gdy wspólnota życia małżeńskiego stanie się nie do zniesienia, i to w celu uzyskania rozwiązania małżeństwa wobec Boga i Kościoła, a więc całkowitego odzyskania wolności, niezależnie od tego, czy ktoś myśli o zawarciu nowego małżeństwa, czy też nie; taka intencja skierowana jest wprost i bezpośrednio do samego węzła czyli małżeństwa religijnego, dlatego też z natury swojej czyni nieważną zgodę małżeńską i unieważnia małżeństwo³¹”.

Trafnie zauważa się w orzeczeniu c. Staniewicz z 17 XII 1993 r.: „Jeśli intencja skierowana jest wprost i bezpośrednio ku samemu węzłowi małżeńskiemu i ma na celu całkowite odzyskanie wolności, przy użyciu jakichkolwiek środków, także niegodziwych, dla otrzymania korzystnego orzeczenia sądu kościelnego, to jest to intencja posiadająca w rzeczywistości moc i siłę subiektywnego zastrzeżenia przeciw nierozzerwalności węzła małżeńskiego³²”.

3. Intencja zawarcia małżeństwa rozwiązanego

Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa nie zachodzi jedynie wówczas, gdy kontrahent dokonuje tego pozytywnym aktem woli podjętym wyraźnie (*explicite*), wystarczy tutaj bowiem akt woli powzięty pośrednio (*implicite*). Wykluczenie *bonum sacramenti* tego rodzaju aktem ma miejsce wówczas, gdy bezpośrednim przedmiotem intencji nupturienta jest coś, w czym zawiera się akt wykluczenia nierozzerwalności³³. Inaczej mówiąc kontrahent wybiera w takim przypadku przed-

³¹ „Intentio obtinendi legitime solutionem vinculi coniugalis, id est ineundi matrimonium perpetuum, quod tamen a legitima auctoritate forte solvatur, nequaquam confundenda est cum reservatione facultatis recurrendi ad Iudices ecclesiasticos, si convictus coniugalis intolerabilis evaserit, < ad obtinendum solutionem matrimonii coram Deo et Ecclesia, ita ut inde omnino liber evadat, sive cogitet de novo matrimonio ineundo sive non; profecto talis intentio fertur directe et immediate in ipsum vinculum seu matrimonium religiosum, ideoque vitiat natura sua consensum coniugalem atque nuptias nullas et irritas facit”. De iurisprudentia rotali recentiore circa simulationem totalem et partialem (cc.1101, § 2 CIC; 824, § 2 CCEO), jw., s. 444; Zob. F.M. Cappello. De matrimonio. Torino 1961 s. 538.

³² „Si intentio fertur directe ac immediate in ipsum vinculum matrimoniale, ex quo quis ita se expedire statuit, ut omnino liber evadat, extorquendo quibusvis mediis, etiam illicitis, faventem sibi pronuntiationem ecclesiasticam [...] talis intentio revera vim ac firmitatem subiectivae reservationis contra vinculi indissolubilitatem consequi valet”. RRDec. 85:1993 s. 779.

³³ Zob. dec. C. Stankiewicz z 29 I 1981 r. RRDec. 73:1981 s. 49.

miot przeciwny nierozdzielności, który mieści się w jego pozytywnym akcie woli³⁴.

W orzecznictwie Roty Rzymskiej przewija się niekiedy pytanie, czy wykluczenie *bonum sacramenti* ma miejsce wówczas, gdy pozytywnym aktem woli nupturient nie zamierza rozwiązać węzła małżeńskiego, nie zamierza nawet uzyskać rozwodu cywilnego czy też zwrócić się o stwierdzenie nieważności małżeństwa w celu zawarcia nowego związku małżeńskiego, lecz zastrzega sobie prawo rozwiązania w przyszłości wszelkich więzów. Tego rodzaju intencja może być sformułowana czy wyrażona także słowami równoznacznymi („chcę całkowicie zacząć życie”; „chcę iść własną drogą, jeśli sprawy źle się ułożą”; „chcę odzyskać swoją wolność” itp.), które w określonych okolicznościach oznaczają wolę zawarcia małżeństwa rozwiązalnego, związania się węzłem rozwiązalnym według uznania, zachowania prawa, inaczej możliwości całkowitej wolności od jakichkolwiek więzów obowiązków³⁵. Otóż w tego rodzaju sytuacjach może mieć miejsce *exclusio boni sacramenti*. Sędzia obowiązany jest jednak należycie wnikać w intencje domnielnanego symulanta oceniając, czy przytoczone sformułowania zawierają w sobie zastrzeżenia przeciwne nierozdzielności, czy raczej oznaczają jedynie przewidywanie przyszłej separacji³⁶. Może być tak, że postanowienie odejścia od partnera, gdy zaistnieją niekorzystne okoliczności, może zawierać w sobie intencję nupturienta rozwiązania wszelkiego węzła i odzyskania pełnej wolności, choćby nie myślał on o małżeństwie z inną osobą. Takie postanowienie, jak zauważa się w wyroku rotalnym c.Stankiewicz z 27 X 1995 r., godzi w samą zasadę nierozdzielności, gdyż zawiera w sobie intencję nie zachowania obowiązku nierozdzielności³⁷.

---

³⁴ Zob. W. Góralski. Wykluczenie nierozdzielności małżeństwa (kan.1101 § 2 KPK). W: Jus matrimoniale. Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim. T. 2. Lublin 1991 s. 46-47.

³⁵ Zob. Dec. c. Civili z 26 VI 1990 r. RRDec. 82:1990 s. 566; Dec. c.

Masala z 15 III 1983 r. RRDec. 75:1983 s.109; Zob także A. Sankiewicz. De iurisprudencia rotali recentiore circa simulationem totalem et partialem (cc. 1101, § 1 CIC; 824, § 2 CCEO), jw., s. 445.

³⁶ A. Stankiewicz. De iurisprudencia rotali recentiore circa simulationem totalem et partialem (cc.1101, § 1 CIC; 824, § 2 CCEO), jw. s. 45-446.

³⁷ „[Propositum] ipsi principio indissolubilitatis vinculi haud dubie officit, cum in se intentionem non servandi obligationem indissolubilitatis contineat, qua coniuges foederis matrimonialis, conscie et libere stipulati, ex iure divino divinciuntur iuxta illud [...]. Re enim agitur de servanda obligatione iustitiae, non vero de obligatione morali in conscientia tantum custodienda”. „Monitor Ecclesiasticus” 122: 1997 nr 3-4 s. 351.

Do zaistnienia zatem pośredniego wykluczenia *bonum sacramenti* niezbędne jest zamknięcie w pozytywnym akcie woli nupturienta przedmiotu przeciwnego nierozzerwalności.

4. Uwagi końcowe

Nierozzerwalność, podobnie jak jedność, nabiera w małżeństwie chrześcijańskim szczególnej mocy z racji sakramentu, co oznacza, że należy do wewnętrznej istoty samego węzła naturalnego oraz że jest wcześniejsza w stosunku do sakramentu, dzięki któremu otrzymuje ową „szczególną moc”³⁸.

Nieważnie więc zawiera małżeństwo, kto pozytywnym aktem woli wyklucza nierozzerwalność: czy to w sposób absolutny, czy tylko hipotetyczny. Przedmiotem wykluczenia jest nierozzerwalność małżeństwa co jest równoznaczne z dozgonnym przekazaniem przez nupturienta i przyjęciem drugiej strony w celu stworzenia na zawsze wspólnoty całego życia.

Aby małżeństwo było nieważne, wykluczenie dobra sakramentu powinno być dokonane pozytywnym aktem woli, który jest aktem rzeczywiście powziętym, inaczej wybranym, wyrażonym zewnętrznie w jakiegokolwiek formie, dotyczącym zgody małżeńskiej i determinującym ją³⁹.

Exclusio boni sacramenti, powzięte pozytywnym aktem woli, może się dokonać wprost (*directe seu explicite*), gdy kontrahent kieruje wspomniany akt woli przeciwko nierozzerwalności formułując swoją intencję: „zawieram z tobą małżeństwo, lecz odrzucam, tj. wykluczam nierozzerwalność”. Wykluczenie to może się również dokonać poprzez postanowienie ucieknięcia się do rozwodu cywilnego lub procesu o nieważność małżeństwa. W obydwu jednak przypadkach wykluczenie nierozzerwalności ma miejsce jedynie wówczas, gdy wymienione rodzaje intencji oznaczają wolę rozwiązania węzła małżeńskiego.

Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa może być również dokonane pośrednio (*indirecte seu implicite*), kiedy to bezpośrednim przedmiotem intencji kontrahenta jest coś, w czym zawiera się akt wykluczenia tejże nierozzerwalności. Ma wówczas miejsce dokonanie wyboru przedmiotu przeciwnego nierozzerwalności, który mieści się w pozytywnym akcie woli. Przypadek taki zachodzi wtedy, gdy nupturient żywi intencję zawarcia małżeństwa rozwiązalnego.

³⁸ Zob. dec. c. Faltin z 19 II 1992 r. „Monitor Ecclesiasticus” 117:1992 nr 2 s. 206.

³⁹ Zob. dec. c. Giannocchini z 10 IV 1992 r. RRDec. 74:1992 s.183.

Sprawy o nieważność małżeństwa *ob exclusum boni sacramenti* należą z reguły do szczególnie trudnych, odnoszą się bowiem do sfery wewnętrznej (aktu woli) kontrahentów. Właściwe rozstrzygnięcie tych spraw wymaga nie tylko znacznej wnikliwości sędziego kościelnego, lecz także dobrej znajomości orzecznictwa Roty Rzymskiej. Przypomniawszy o tym ostatnio papież Jan Paweł II podczas spotkania w wymienionym trybunałem 17 I 1998 r., gdy powiedział: „Wyroki rotalne, poza walorem poszczególnych rozstrzygnięć dla zainteresowanych stron, przyczyniają się do poprawnego rozumienia i pogłębiania prawa małżeńskiego”⁴⁰.

L'oggetto della intenzione della esclusione dell'indissolubilità del matrimonio alla luce della piú recente giurisprudenza della Rota Romana

Sommario

L'esclusione- con positivo atto di volontà – dell' indissolubilità essendo la proprietà essenziale del matrimonio costituisce il titolo di nullità dello stesso matrimonio (can. 1101 § 2 del cjc; can. 824 § 2 ccEcl.Orient.). Quella proprietà, canosciuta nella tradizione canonica come *bonum sacramenti*, nel matrimonio christiano assume una particolare fermezza in ragione del sacramento.

L'exclusio boni sacramenti può essere compiuta direttamente (esplicitamente) con positivo atto di volontà indirizzato contro l'indissolubilità.

Questa esclusione può essere fatta tra l'altro con la intenzione di chiedere il divorzio o la dichiarazione di nullità del matrimonio, ma solo nel caso in cui quella intenzione significa la volontà di rompere il vincolo matrimoniale.

L' esclusione dell' indissolubilità si esprime anche indirettamente (*implicitamente*), quando l'oggetto diretto della intenzione del nubente contiene l'atto della esclusione dell'indissolubilità del matrimonio. Si tratta dei casi in cui in nubente l'intenzione di contrarre il matrimonio solubile.

Nelle cause di nullità del matrimonio dal titolo della esclusione del *bonum sacramenti* il giudice deve riferirsi alla giurisprudenza della Rota Romana.

---

⁴⁰ Il discorso del Santo Padre agli Officiali e agli Avvocati del Tribunale della Rota Romana in occasione dell'apertura dell'Anno giudiziario. „L' Osservatore Romano” z 18 I 1998 r. s. 5.